

Teollistumisen ja ammattityön muotojen juurilla

Väitöshaastattelussa Georg Haggrén

"Ruotsalaiset väitöskirjat ovat usein teoreettisia siinä missä suomalaisissa korostetaan monesti laajaa lähteiden käyttöä. Tämä painotusero näkyy myös esimerkiksi seminaarikulttuurissa, kun verrataan Helsingin ja Upsalan yliopistojen historian laitoksia toisiinsa." Näin sanoo Georg Haggrén, tuore FT Helsingistä, jonka tutkimusprosessin vaiheisiin kuuluu myös työskentelyä Ruotsissa.

Varhainen teollisuushistoria on yksi monista historiankirjoituksen aihealueista, joiden tutkiminen on vilkastunut suuresti viimeksi kuluneiden parin vuosikymmenen aikana. Ruotsin valtakuntaa ja sen suurvalta-aikaa käsittelevä Georg Haggrénin väitöskirja on yksi osoitus tästä. Teos *Hammarsmeder, masugnsfolk och kolare. Tidigindustriella yrkesarbetare vid provinsbruk i 1600-talets Sverige* tarkastettiin julkisesti Helsingin yliopiston päärakennuksen pienessä juhlasalissa lauantaina 29. syyskuuta, ja vastaväittäjänä toimi upsalalainen Göran Rydén. Hän korosti erityisesti, että käsillä oleva tutkimus sisältää uudenlaisen tulkinnan suurvalta-ajalle tyypillisen rautaruukkien organisoitumismuodon historiasta.

Se, että ruukkitalouden järjestämistapojen taustalla ovat linnataloudet tai kuninkaankartanot, ei kuitenkaan ole Georg Haggrénin ainoa tutkimustulos, vaan hän kommentoi myös keskustelua ruukkityöläisten ammattitaidon merkityksestä näissä varhaisissa teollisuusyhteisöissä. Ammattiprivilegioiden avulla työvoiman liikatarjontaa oli mahdollista torjua, mikä osaltaan turvasi työväestön asemaa sekä sosiaalisesti että taloudellisesti.

Uusia ruukkeja metsien keskelle

Johtopäätöksien laajempaa esittelyä ennen on kuitenkin paikallaan kysyä väittelijältä, miksi hän valitsi tutkimuskohteekseen juuri 1600-luvun rautaruukit. Ja mitä tarkoittaakaan käsite "provinssiruukki", ja miksi nimenomaan niitä kannatti tutkia?

- Tutkimuksen vuosisadaksi valikoitui 1600-luku siitä yksinkertaisesta syystä, että aloitin tutkimuksen professori Ilkka Mäntylän 1600-luvun historian seminaarissa. Rautaruukit tulivat kohteeksi ennen kaikkea kahdesta syystä. Ensinnäkin niistä oli saatavilla kyseisen aikakauden aiheeksi harvinaisen paljon kiintoisaa arkistomateriaalia. Varsinkin tuomiokirjat innostivat minua, sillä niiden avulla pääsin lähelle ihmistä, yksittäisiä toimijoita ja heidän tilannettaan. Historiantutkimuksessa 1970- ja 80-luvulla vallinneiden luonnontieteellisiä metodeja ihannoivien tilastollisten tarkastelujen rinnalle oli tutkimuksen aloittamisen aikaan noussut mikrohistoriallinen näkökulma, joka kiinnosti minua pelkkää määrällistä rakennetutkimusta enemmän. Lisäksi ruukkiyhteisöistä oli mahdollista saada 1600-luvunkin osalta tietoja, joita esimerkiksi samanaikaisista "puhtaista" maatalousyhteisöistä ei tavoita. Toisaalta olin myös muuten kiinnostunut teollisuushistoriasta ja halusin perehtyä modernien teollisuusyhteisöjen edeltäjiin.

- 1600-luvulla Ruotsin rautateollisuus voidaan jakaa kolmeen alueellisesti ja rakenteellisesti erilaiseen konaisuuteen: Bergslagenin alueen perinteiseen vuorityön alueeseen, Uplannin vallooniruukkien alueeseen ja tähän provinssiruukeiksi kutsumaani kokonaisuuteen. Provinssiruukeille oli yhteistä, että ne perustettiin erityisten ruukkiyrittäjien toimesta ja suuria pääomia käyttäen alueille, joilla ei ollut mikäänlaista varhaisempaa rautateollisuuden traditiota. Kaikki siis tuotiin tavallaan keskelle ei mitään. Metsäseuduille, jokien varsille, luotiin työyhteisöjä, joihin tuotiin niin työvälaineet kuin työvoimakin ja useissa tapauksissa jopa raaka-aineena käytettävä malmi muualta. Näin Bergslagenia uhkaavan metsäpulan välttämiseksi Ruotsin rautateollisuus valtakunnallistettiin yhdessä vuosisadassa. Entisen vuoriteollisuuden ydinalueen

ulkopuolelle, tavallaan periferiaan, synnytettiin siten lukuisia varhaisia teollisuusyhteisön aihioita, millä oli suuri merkitys erityisesti näiden alueiden itsensä kannalta. Aiemmasta poikkeava työkuulttuuri levisi valtakunnan keskusalueiden ulkopuolelle, mikä osaltaan mahdollisti myöhemmän teollisen kehityksen sellaisena kuin sen tunnemme.

Georg Haggrénin väitöstilaisuus, väittelijä kuvassa vasemmalla, keskellä kustos Yrjö Kaukiainen ja oikealla vastaväittäjä Göran Rydén.

Ruukkiyhteisöjen mallit ja ammattiväen asema

Esität siis väitöskirjassasi, että ruukkien toiminta muistutti organisaatioiltaan kuninkaankartanoiden talousjärjestelmää tai keskiaikaista linnataloutta. Näkemys on uusi, kuten edellä jo mainittiin myös vastaväittäjäsi todenneen. Kertoisitko tästä lisää?

- Perinteinen käsitys ruukeille tyypillisen organisoitumismuodon historiasta on, että kyse oli vallonien Ruotsiin tuomasta, alunperin ulkomaisesta mallista, joka yleistyi 1600-luvun mittaan valtakunnan rautateollisuuden kasvaessa. Viimeisten kymmenen vuoden aikana on kuitenkin käynyt ilmi, että tämä näkemys on väärä. Upsalalaisen Anders Florénin tutkimukset ovat olleet tässä suhteessa erityisen ratkaisevia, mutta virheelliseksi osoittautuneen valloniselityksen tilalle ei Florénkaan ehtinyt löytää toista selitysmallia.

- Omassa tutkimuksessani huomasin, että ruukit syntyivät usein mainittujen linnatalouksien tai kuninkaankartanoiden ympärille, osana niiden tuotannollista toimintaa. Jo keskiajalla ja 1500-luvulla raudan jalostaminen kuului varsin yleisesti kuninkaankartanoiden sekundaarituotantoon eli siihen tuotteiden jalostukseen, jota niissä harjoitettiin maatalouteen keskittyneen primaarituotannon ja hallinnollisen työpanoksen lisäksi. Ruukkitoiminnan laajuus vaihteli paljon ja monin paikoin rautatuotanto oli varsin suppeaa, mutta toisaalta joissakin kuninkaankartanoissa tästä tuotannosta tuli dominoiva tuotantotapa. Vähitellen näistä kartanoista, kuten Österbystä Uplannissa, tuli rautaruukkeja, siis

kruununruukkeja, joissa vanhan organisaatiomuodon käytännöt säilyivät. Samalla kuninkaankartanoiden ja linnatalouden hallintotavasta tuli malli muidenkin perustettujen rautaruukkien organisoimiselle. Etenkin isoissa ruukkiyhteisöissä tuotanto-organisaatio tuli muistuttamaan kuninkaankartanoiden taloutta tuotannon jakautuessa varsinaiseen raudanjalostukseen ja tästä erillisiin "hallinto"- ja maataloussektoreihin.

Ammattitaito toimii työssäsi tärkeimpänä ruukkityöläisten asemaa selittävänä tekijänä. Millä tavalla päädyit tähän tulokseen ja mistä tässä on oikein kysymys?

- Lähdin liikkeelle testaamalla pitkälti samaa mallia, jota Anders Florén oli käyttänyt Jäderin ruukin tuotanorganisaatiota (1640-1750) käsittelevässä tutkimuksessaan. Näin halusin selvittää, miten teoreettisesti Marxiin tukeutuva tuotannontekijöiden tarkastelu selittäisi ruukkityöläisten asemaa ja elinolosuhteita provinssiruukkien oloissa. Tutkimuksen edetessä huomasin, että tuotannontekijöiden tarkastelusta ei ollut kaikilta osin selittäjäksi, sillä vain osa ruukkien työläisistä proletarisoitui 1600-luvun loppuun mennessä, vaikka he olivat pitkälti mennettäneet mahdollisuutensa hallita mitään tuotannontekijöistä. Kaikki ruukkityöläiset olivat palkkatyöläisiä, joilla ei ollut mahdollisuutta tai oikeutta työnsä raaka-aineiden, tuotantovälineiden, työajan tai lopputuotteen hallintaan. Kuitenkin etenkin vasaraseppien ja masuunimestareiden palkat olivat usein varsin korkeita ja näiden työläisten elinot ja asema 1600-luvun lopun ruukkiyhteisössä suhteellisen hyvä.

- Selittävää tekijää etsiessäni huomasin, että vielä vuosisadan puolessa välissä sama oli pätenyt myös hiilenpolttajiin, joiden asema ja palkkaus oli kuitenkin muutamassa vuosikymmenessä romahtanut. Tätä kautta vastaus löytyikin, sillä hiilenpolttajat - toisin kuin vasarasepät tai masuunimestarit - oli juuri se ammattiryhmä, joka oli epäonnistunut ammattitaitonsa siirtämisen ja uusintamisen varjelemisessa ja 1600-luvun loppuun mennessä hiilenpolttotaito levisi talonpoikaiston ja maaseutuväestön pariin. Siten ruukit pystyivät palkkaamaan hiilenpolttajia entistä halvemmalla. Näin ollen ratkaisevaksi tekijäksi proletarisoitumiskehityksen kannalta tuli juuri ammattitaito. Ne ammattiryhmät, jotka onnistuivat säilyttämään ja siirtämään erikoistaitonsa siten, että ammattitaitoisesta työvoimasta ei ollut ylitarjontaa, onnistuivat myös säilyttämään melko hyvin asemansa ja muita työläisiä paremmat etunsa.

- Käytännössä ammattitaidon varjeleminen tapahtui muun muassa siten, että ammattiylpeyttä vaalivat ammattikunnat valvoivat jäseniään. Seppien ja mestareiden työtä ja elämää sääтели oma

kunniakoodistonsa ja ammattitaito siirtyi oman ammattikunnan muodostaman verkoston jäsenille, usein sukulaisille, eräänlaisena aineettomana perintönä, Giovanni Levin käsitettä lainaten.

Suomi vs. Ruotsi, arkeologia vs. historia

Väitöstyösi aikana olet ollut useamman kuin yhden tutkijayhteisön jäsen. Itse väitöskirja on valmistunut vahvasti sekä Helsingin että Upsalan yliopiston historian laitosten vaikutuspiirissä, mutta lisäksi olet myös arkeologi. Onko tämä tausta vaikuttanut työhösi paljonkin?

- Aloitin työn Helsingissä Ilkka Mäntylän ohjauksessa, mutta pian tuli luontevaksi hakeutua Upsalaan, sillä 1990-luvun alussa suurvalta-ajan historiantutkimus oli siellä erityisessä polttopisteessä. Vieläpä niin, että Upsalassa oli juuri varhaiseen teollisuushistoriaan ja ruukkeihin erikoistuneita tutkijoita, ennen kaikkea mainitsemani Anders Florén. Se, että toimin niin suomalaisessa kuin ruotsalaisessakin historiijosijakentässä, on tietysti vaikuttanut tutkimusprosessiin paljonkin. Vuorovaikutus ruotsalaisten tutkijoiden kanssa on vaikuttanut ennen kaikkea väitöskirjan teoreettiseen asetelmaan. Samaten valintani kirjoittaa työ ruotsiksi on sekin osaltaan Upsalassa vietetyn ajan seurausta.

- Lähteiden monipuolinen käyttö on vastaavasti perinteisesti suomalaista tyyliä ja rakenteeltaan väitöskirja muistuttaa varmaankin enemmän Suomessa totunnaista mallia. Se, että työn tutkimusasetelma on yleisvaltakunnallinen kertoo kuitenkin osaltaan siitä, että olen tehnyt väitöskirjaani molemmissa maissa. Koko valtakunnan mukaan ottaminen oli minulle luontevaa. Yleisvaltakunnallisuudesta huolimatta paikallinen näkökulma on työssäni kuitenkin vahvasti esillä. Tässä ehkä edustan keskitietä suomalaisen ja ruotsalaisen tutkimuksen valtavirtojen välillä. Ruotsissahan valtakunnan tasolta lähtevä tutkimusasetelma on varsin yleinen, jolloin päälähteistönä ovat esim. valtaneuvoston pöytäkirjat. Suomessa sen sijaan perehdytään usein paikallisen tason, paikallisyhteisöjen historiaan.

- Arkeologia ei historian alan työskentelyyni ole sinänsä kovin paljon vaikuttanut, sillä oppialojen työskentelytavat ovat kuitenkin melkoisen erilaiset. Arkeologian vaikutuksista selvimpiä on varmaankin se, että historioitsijanakin fyysinen ympäristö on minulle tärkeä havainnoimisen kohde. Katson siis aina maisemaa.

Monitieteinen tutkimus olisi kiinnostavaa – mutta kallista

Vuosien tutkimustyö on nyt huipentunut väitöstilaisuuteen. Pari viikkoa juhlan jälkeen on aika kysyä myös tulevaisuudesta. Vieläkö aiot jatkaa rautaruukeista, vai onko mielessä muita aiheita, vai vielä arkeologia sinut mennessään?

- Tällä hetkellä teen Museovirastolle viime kesäisten kaivausten jälkitöitä, mutta muutoin tulevaisuus on aika lailla avoinna. Väitöskirjan pohjalta on edessä muutaman artikkelin loppuun saattaminen ja hiominen, mutta muutoin en ole ajatellut palata suoranaiseen ruukkitutkimukseen – ainakaan vähään aikaan.

- Arkeologian ja historian tutkimuksen yhdistäminen kuitenkin kiinnostaisi siinä mielessä, että pidän molempien tietealojen keinoin ja yhteisprojektina toteutettua kartanoiden vaiheiden tutkimusta erittäin kiinnostavana ja varteenotettavana tutkimuskohteena. Aika näyttää tuleeko tällaisesta tutkimuksesta joskus totta. Ongelma on myös siinä, että arkeologinen tutkimus käy kenttätöineen hyvinkin kalliiksi, eikä ole välttämättä helppoa saada riittävää rahoitusta sellaista aihetta varten, joka olisi valittu historian ehdoilla, mutta jossa käytettäisiin arkeologian tutkimusmetodeja.

Tohtori ja hänen väitöskirjansa.

* * *

**Teksti ja kuvat:
Sari Forsström ja Jouko Nurmiainen**

ENNEN JA NYT

Historian tietosanommat